

Aparició de la Mare de Déu a sant Jaume i als seus deixebles
Detenció de sant Jaume per ordre d'Herodes Agripa
Decapitació de sant Jaume
Sant Jaume a la batalla de Clavijo
Text: JOAN BOSCH BALLBONA

Giovanni Batista Toscano (documentat entre 1595 i 1629): pintures procedents d'un retaule dedicat a sant Jaume el Major

---

1599-1617

Oli sobre fusta

47,5 x 31,5 cm (x 4)

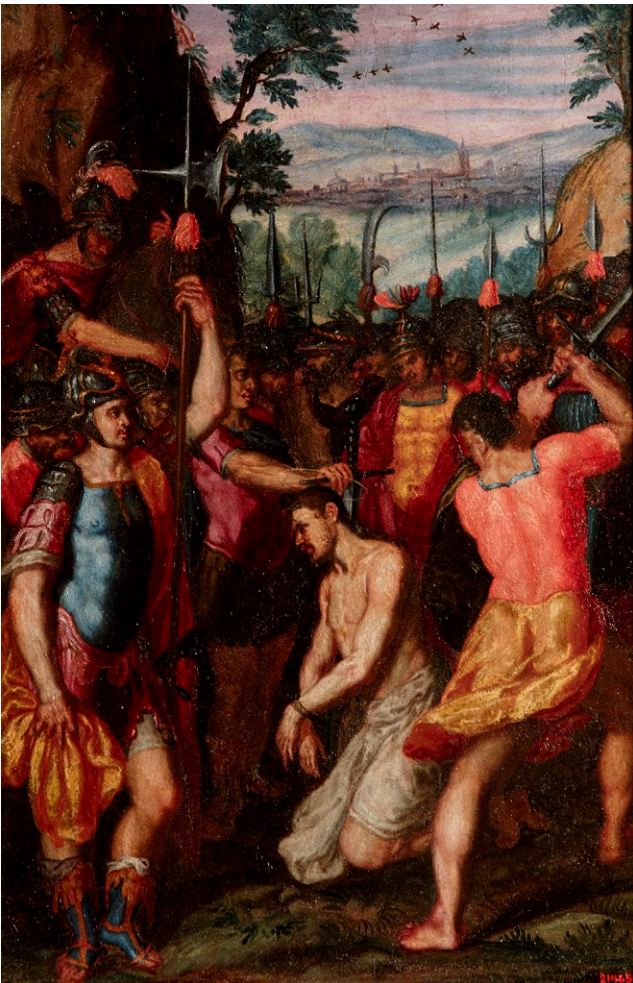
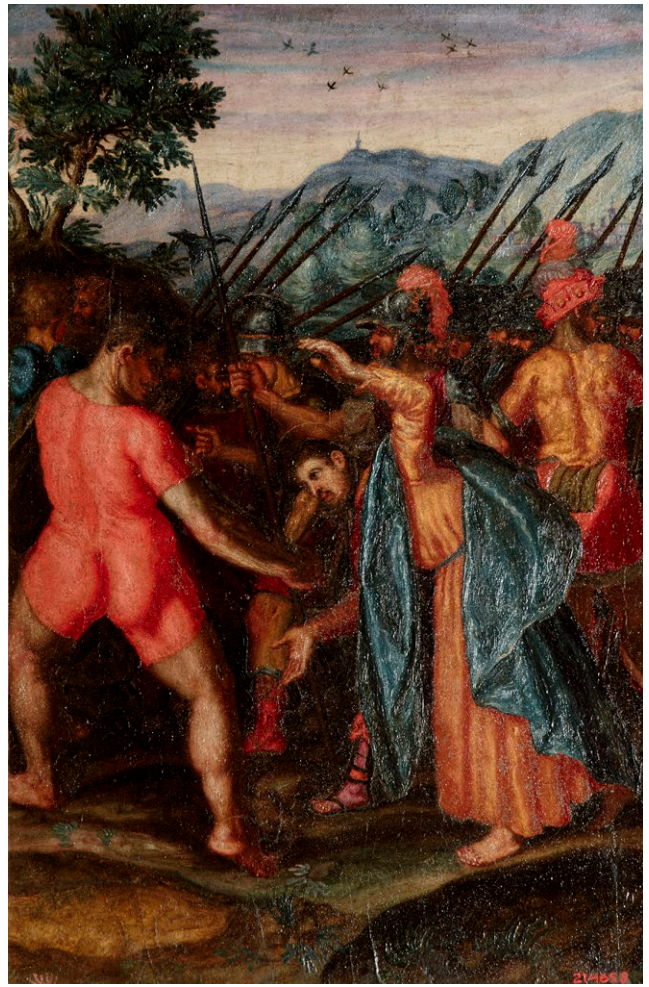
Museu d'Art de Girona. Núm. reg. 137.089-137.092

Dipòsit Museu Nacional d'Art de Catalunya

Malgrat la seva petitesa, aquestes quatre pintures d'un retaule de sant Jaume de procedència desconeguda contenen històries de gran interès i informacions importants per al coneixement i la valorització de l'art català de l'època del Renaixement —en una etapa de gran dinamisme a cavall dels segles XVI i XVII, que solem anomenar del tardomanierisme—. I evoquen una de les trajectòries pictòriques més interessants del moment: la del mestre italià Giovanni Battista Toscano, nascut a Monza i resident al Principat de Catalunya entre 1599 i 1617. Aquí va resoldre nombroses comandes, entre les quals convé destacar, perquè són allò que s'ha conservat, les pintures dels retaules de Tots Sants de la catedral de Girona i les del Roser i del major de Llavaneres, a banda d'aquestes que ara contempleu.

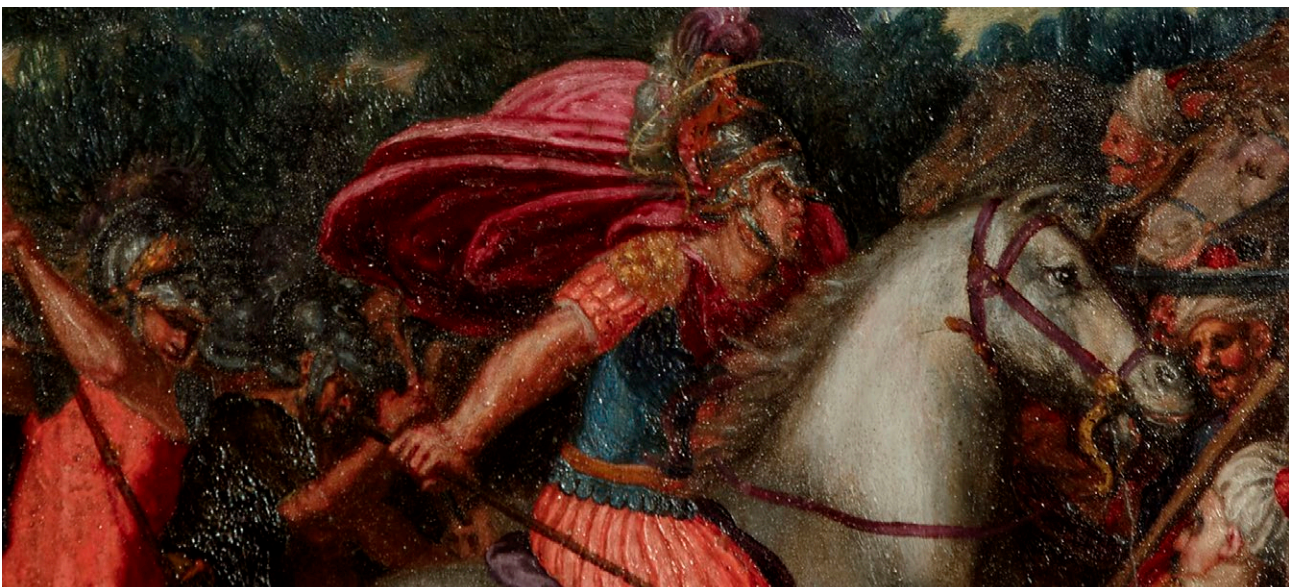
Malgrat la seva petitesa, aquestes quatre pintures d'un retaule de sant Jaume de procedència desconeguda contenen històries de gran interès i informacions importants per al coneixement i la valorització de l'art català de l'època del Renaixement, en una etapa de gran dinamisme a cavall dels segles XVI i XVII, que solem anomenar del tardomanierisme.

La primera història d'interès és la identificació de l'autor amb el mestre llombard Giovanni Battista Toscano. Aquesta tasca es va basar en un exercici atribucionista, és a dir, la demostració de les evidents semblances entre aquestes taules indocumentades i els treballs segurs d'aquest mestre: els retaules de Tots Sants de la catedral de Girona (1598) i del Roser (1600) i major (1603-1611) de l'església parroquial de Sant Andreu de Llavaneres. El fet que les pintures de la història de Sant Jaume el Major es puguin connectar amb la trajectòria d'un autor procedent del nord d'Itàlia —era nascut a Monza— que va treballar a Catalunya entre 1595 i 1617 les converteix en testimoni de l'important fenomen relatiu al gran protagonisme dels mestres forasters en la producció artística del Principat al llarg del segle XVI i les primeres dècades del XVII. A finals del segle XVI es tractava d'autors d'origen italià o francès sobretot. I alguns van deixar una forta empremta a les arts del Principat, ja fos per la seva dilatada trajectòria i l'ambició d'alguns dels seus treballs, ja fos per la qualitat i la modernitat d'aquestes obres. En el cas del nostre pintor hauríem de dir que va ser per totes dues raons.

Una altra de les bones històries que expliquen aquestes taules sorgeix de les seves representacions, amb episodis de la vida, el martiri i els miracles de l'apòstol: l'Aparició de la Verge del Pilar, la Captura de sant Jaume, la Decapitació de sant Jaume i Sant Jaume a la batalla de Clavijo. Cal tenir present que malgrat l'elevada posició que el sant ocupa a la jerarquia de les devocions catòliques i la seva abundant presència en forma de personatge esculpit a la nostra retaulística, no són gaires els cicles hagiogràfics protagonitzats per sant Jaume que conservem dels elaborats a la Catalunya de l'època moderna. I aquest seria dels més rics, juntament amb el retaule de l'església de Sant Jaume de Riner (Solsonès) elaborat cap a 1640, tot i que val la pena esmentar també la taula d'Isaac Hermes que escenifica la batalla de Clavijo, integrada al programa del gran retaule de l'altar major de la capella del palau reial menor de Barcelona (1576).

Una de les escenes remet a la llegenda de la seva predicació a Hispània, la de l'aparició de la Mare de Déu sobre un pilar a Caesaraugusta, l'actual Saragossa. Dues al martiri del sant en temps d'Herodes Agripa. La quarta és la més ambiciosa des del punt de vista compositiu perquè il·lustra una batalla centrada en un guerrier a cavall: n'explica l'aparició miraculosa en ajut dels exèrcits del rei Ramir d'Astúries en la lluita per expulsar els musulmans del seu territori, un fet fabulós propagat des de l'Edat Mitjana. Una invenció, aquesta darrera història, que tanmateix va esdevenir extraordinàriament popular i durant segles va fer un gran servei a la causa d'aquell gran fals històric que fou el mite de la «Reconquista» i del nacionalisme espanyol més intolerant i tronat.

Finalment, a les nostres petites taules s'hi manifesten d'una manera diàfana trets ben característics del llençatge pictòric del seu autor, ja que hi podem observar una destil·lació saborosa dels valors més distintius del seu obrar pictòric, particularment dels que exhibeix en un format més monumental a les pintures del retaule major de Llavaneres, amb les quals les nostres presenten tantes semblances.

Sant Jaume a la batalla de Clavijo, c. 1599-1617. Museu d'Art de Girona. Núm. Reg. 137.092. Dipòsit Museu Nacional d'Art de Catalunya.

Un dels trets més rellevants és el control dels requisits de la versemblança, tant una bona comprensió de l'anatomia humana com un acurat sentit de les proporcions. D'aquí l'aspecte agosarat i tan convicent del poderós botxí descarregant l'espasa al coll de l'apòstol, remarcat pel voleiar del faldó; del sant i la seva impetuosa cavalcadura blanca a l'episodi de la batalla de Clavijo; o del soldat cristià que tanca la composició a l'esquerra d'aquesta història, carregant tota la força per abatre l'enemic. Un altre tret destacable és el ventall cromàtic, variat i especialment animat, enjogassant-se en un exercici que conjuga riques tonalitats de malves, porpres, cobalts, ultramarins, roses, carmesins, malaquites o grocs que viren fins a daurar-se.

Amb tots aquests valors, Toscano construí narracions eficaces i ben atractives per als ulls catalans de començament del segle XVII. En el context de la plàstica de la Catalunya contemporània —molt animada aleshores— se l'ha de considerar un pintor molt remarcable que, segurament per la seva procedència llombarda, buscava l'originalitat i creava en sintonia amb les fórmules del tardomanierisme internacional. Això significa que, a banda de gestionar un bon repertori d'efectismes compositius i de desplegar un ampli ventall cromàtic, aconseguí introduir unes notes de naturalisme mai vistes en la pintura del Principat, particularment a l'hora de caracteritzar el seu repertori de tipus humans mitjançant una efectiva individualització dels rostres i les personalitats.

Crec que mereix ser reconegut com un dels grans pintors del moment al nostre país, juntament amb el Lluís Gaudin del retaule major de l'església parroquial de Teià. Lamentablement en sabem molt poc dels seus darrers anys. Després del 17 de febrer del 1617, el seu nom desapareix de la documentació localitzada als arxius catalans i imaginem que devia tornar a Itàlia, on encara vivia, a Milà, el 18 de maig de 1629. A dia d'avui no es coneix cap treball de les seves dues etapes llombardes. Ni de la primerenca abans d'arribar al Principat, que podria haver tingut per escenari la Milà que conegué el jove Caravaggio, ni del seu darrer període a la capital milanesa, aleshores sota sobirania de l'imperi hispànic.